

УДК 323.27+316.752

О. Резнік,
доктор соціологічних наук

УЧАСНИКИ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

У статті порівнюються ціннісні орієнтації учасників Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2013–2014 рр. Аналіз засвідчив, що учасники Революції гідності порівняно з учасниками Помаранчевої революції характеризуються виразними євроатлантичними орієнтаціями та більшою прихильністю до ринкової економіки і демократичних принципів функціонування політичної системи. Водночас спільною рисою учасників обох Майданів є підтримка авторитарного стилю врядування.

Ключові слова: Помаранчева революція, Революція гідності, ціннісні орієнтації.

В статье сравниваются ценностные ориентации участников Оранжевой революции 2004 г. и Революции достоинства 2013–2014 гг. Анализ показал, что участники Революции достоинства по сравнению с участниками Оранжевой революции характеризуются выразительными евроатлантическими ориентациями и большей привязанностью к рыночной экономике и демократическим принципам функционирования политической системы. В то же время, общей чертой участников обоих Майданов является поддержка авторитарного стиля управления.

Ключевые слова: Оранжевая революция, Революция достоинства, ценностные ориентации.

The article compares the value orientation of participants in the Orange Revolution in 2004 and the Revolution of Dignity in 2013–2014. The analysis showed that participants in the Revolution of Dignity compared with participants in the Orange Revolution characterized by distinct Euro-Atlantic orientation and greater adherence to market economy and democratic

principles of the political system. However, a common feature of participants of both Maidan is to support authoritarian style of government.

Keywords: *the Orange Revolution, the Revolution of Dignity, value orientation.*

Зазвичай революцію визначають як радикальну (і, як правило, насильницьку) зміну політичного устрою, яка приводить до рішучих перетворень самих правил політичної гри, символів та основ легітимності, та поєднується з новим баченням політичного і соціального порядку. Існує розрізнення революцій на соціальні і політичні, коли соціальну революцію розглядають як глибинну трансформацію корінних структур суспільства, тоді як політичну – як швидку, поверхову зміну можновладців шляхом радикальних дій.

Драматичні події громадянської активізації в Україні впродовж грудня 2013 – лютого 2014 р., названі Революцією гідності, або Євромайданом, були спричинені відмовою президента та уряду України підписати договір про асоціацію з ЄС. Революція гідності стала першим революційним протестом на пострадянському просторі, не пов'язаним безпосередньо з виборами, на відміну від Помаранчевої революції 2004 р., яка була наслідком масових фальсифікацій на президентських виборах. Спільним для Помаранчевої революції та Революції гідності на перший погляд є те, що протистояння між протестувальниками та владою виокремили традиційні регіональні та етнокультурні розмежування [1]. Водночас переважаючий чинник історичної ідентичності дав підстави вважати Помаранчеву революцію не стільки демократичною, стільки культурно-етнічною [2, с. 50]. Тому не дивно, що у 2004 р. після проголошення кандидатом у президенти України В. Януковичем своїм програмним кроком надати російській мові статусу державної та поглибити інтеграцію з Росією етнокультурний чинник загострився [3].

Утім, успішність будь-якої революції залежить від послідовності орієнтацій соціальної основи цієї революції.

Якщо задекларовані мета та завдання революції збігаються з дійсними прагненнями революціонерів, об'єднаних спільними цінностями і прихильностями, то революція досягне своєї мети. Натомість випадкова коаліція заколотників з різними поглядами ставлять під сумнів успіх революційних перетворень. У зв'язку з цим М. Бейсінгер ставить під сумнів демократичність орієнтацій учасників Помаранчевої революції, називаючи її “подобом демократичної революції”. Він зазначає, що учасники більшою мірою були мотивовані загальним презирством за чинного режиму, ніж прихильністю до демократичних цінностей [4]. Власне, цим можна пояснити подальшу поразку Помаранчевої революції, коли чвари в демократичному таборі за пасивного споглядання населення призвели до відтворення авторитарного правління. Відсутність відчутних реформ, наростаюча корупція та розчарування населення дали підстави вважати Помаранчеву революцію “революційним державним переворотом” [5].

Сподівання на те, що Євромайдан круто повернув українську історію, зумовлені уявленнями про демократичність перетворень. Чітка проєвропейська спрямованість Революції гідності, боротьба проти корупційного та авторитарного уряду знову виокремлюють питання про ціннісну мотивацію протестувальників Євромайдану. Власне, те, як люди поводитися на Євромайдані, радикальна зміна існуючого порядку дали підстави О. Пасхаверу називати Революцію гідності – “буржуазною революцією”, пов'язаною з формуванням громадянської нації [6]. Оскільки потрібен час для зваженого аналізу цих соціально-політичних феноменів, а саме для остаточного з'ясування наслідків Революції гідності та чи були, власне, ці події революцією у соціальному розумінні, я обмежуся аналізом орієнтацій та цінностей учасників цих двох протестних феноменів. Основним припущенням буде твердження, що учасники Революції гідності з огляду на тривалість і затятість протистояння були мотивовані більшою прихильністю до європейської інтеграції, демократичних цінностей

та ринкової економіки, ніж учасники Помаранчевої революції.

Порівняльний аналіз участі в акціях протесту під час Помаранчевої революції та Революції гідності проведений на основі інструментарію двох соціальних досліджень Інституту соціології НАН України в рамках проекту “Українське суспільство: моніторинг соціальних змін”. По-перше, це соціологічні дані загальнонаціонального репрезентативного опитування, після Помаранчевої революції, проведеного Інститутом соціології НАН України у березні 2005 р. По-друге, це соціологічні дані загальнонаціонального репрезентативного опитування після Революції гідності, проведеного Інститутом соціології НАН України в липні 2014 р. Друге дослідження не охоплює територію Криму.

Отже, результати порівняльного аналізу засвідчили, що частки протестуючих в обох Майданах є в цілому співмірними: участь в акціях протесту в період Помаранчевої революції зазначили 20%, у період Революції гідності – 17,1%. Втім, треба розуміти, що події листопада–грудня 2004 р. не були такими тривалими та драматичними, як події на Євромайдані. Помаранчева революція була насамперед протестом проти фальсифікації президентських виборів і персоніфікована на певному кандидаті в президенти. “Помаранчеві” протести були поширеними по всій країні, не тільки у столиці. Про це свідчить насамперед порівняння характеру залученості в протестні дії (*табл. 1*). Водночас тривалість Євромайдану потребувала більшої матеріальної підтримки, тому, порівняно з Помаранчевою революцією, майже вдвічі зросла кількість тих, хто допомагав активістам продуктами, речами, грошима тощо.

Для порівняння орієнтацій і цінностей учасників обох Майданів їх у кожному випадку було об’єднано у групу тих, хто брав участь у протестних акціях у Києві, в іншому місті/селі та допомагав мітингуючим. Порівняння зовнішньополітичних орієнтацій протестувальників дало змогу зафіксувати суттєві відмінності (*табл. 2*). Якщо позитивне

Таблиця 1
Участь населення України в Помаранчевій революції
і Революції гідності (%)

<i>Зміст залученості в протестні акції</i>	2005	2014
	Чи брали Ви участь в акціях протесту в період Помаранчевої революції?	Чи брали Ви участь в акціях протесту проти влади в грудні 2013 – лютому 2014 р.?
Брав участь в акціях у Києві	4,8	4,2
Брав участь в акціях в іншому місті	12,8	5,3
Допомагав мітингуєчим (продуктами, речами, грошима тощо)	5,2	9,4
Не брав участі	79,0	82,1
Не відповіли	0,3	0,9

ставлення до вступу України до Європейського Союзу в цілому відтворилося і навіть збільшилося, то у випадку з ідеєю приєднання України до союзу Росії і Білорусі спостерігається суттєве зменшення підтримки. До того ж більш як удвічі зросла підтримка вступу України до НАТО.

Відмінності у поглядах протестувальників обох революцій простежуються і щодо певних демократичних інсти-

Таблиця 2
Зовнішньополітичні орієнтації учасників Помаранчевої
революції та Революції гідності (%)

<i>Позитивне ставлення до вступу України</i>	Помаранчева революція			Революція гідності		
	Учасники	Не учасники	Населення України	Учасники	Не учасники	Населення України
до союзу Росії й Білорусі	23,8	61,5	53,7	3,6	29,1	24,8
до ЄС	68,3	41,6	47,2	83,7	44,4	51,1
до НАТО	28,2	11,6	15,0	67,4	28,6	35,2

тутів, зокрема інституту багатопартійності (табл. 3). Серед учасників Помаранчевої революції найбільшу частку отримали противники багатопартійної системи. Власне, тут розподіли часток учасників, не учасників та населення за вибіркою суттєвих відмінностей не мають. Натомість учасники Революції гідності за своїми поглядами щодо багатопартійної системи досить вирізняються порівняно з не учасниками і населенням загалом: серед учасників частка прихильників багатопартійної системи стала домінуючою і ледь не сягнула половини, тоді як у решти – більшість є противниками доцільності цього демократичного інституту.

Втім, плекати зайві ілюзії у виключній демократичності поглядів протестувальників Революції гідності не треба.

Таблиця 3

Відповіді учасників Помаранчевої революції та Революції гідності на запитання “Чи потрібна, на Вашу думку, Україні багатопартійна система?” (%)

Варіанти відповідей	Помаранчева революція			Революція гідності		
	Учасники	Не учасники	Населення України	Учасники	Не учасники	Населення України
Так	32,8	29,3	30,0	46,9	24,8	28,5
Важко сказати	28,3	35,6	34,1	25,7	31,1	30,2
Ні	38,9	35,1	35,9	27,4	44,1	41,3
ЗАГАЛОМ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Проблема авторитарних інструментів досягнення демократії ще досі супроводжує проєвропейськи налаштованих активістів. Так, серед учасників Помаранчевої революції з твердженням “декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії” згодні 62,1%, не згодні – 24% і важко сказати – 13,9%. Подібним чином відповіли на це запитання учасники Рево-

Розділ 1

люції гідності: 60,3% – згодні, 29,3% – не згодні і 9,8% – не визначилися.

Якщо ж взяти до уваги погляди протестувальників щодо соціально-економічного устрою країни, то про більшу присутність ціннісного чинника, зокрема ідеологічного, у мотивації активістів Революції гідності, ніж серед учасників Помаранчевої революції, свідчать двовимірні розподіли підтримки протестувальниками різних ідеологічних напрямів, зафіксовані у моніторинговому дослідженні (табл. 4). Серед учасників Помаранчевої революції частки підтримки прихильників соціалізму, капіталізму, одразу обох ідеологій та нігілістів у цілому були подібними. Натомість серед активістів Революції гідності виокремлюється найбільша частка – третина, яка підтримує прихильників капіталізму, тоді як підтримка прихильників соціалізму сягає лише 7,2%.

Таблиця 4

Відповіді учасників Помаранчевої революції та Революції гідності на запитання “Одні політичні сили хочуть, щоб Україна обрала шлях соціалізму, інші – капіталізму. Як Ви особисто ставитесь до цих сил?” (%)

Варіанти відповідей	Помаранчева революція			Революція гідності		
	Учасники	Не учасники	Населення України	Учасники	Не учасники	Населення України
Підтримую прихильників соціалізму	20,8	24,6	23,8	7,2	17,4	15,7
Підтримую прихильників капіталізму	20,3	8,7	11,1	33,3	9,5	13,6
Підтримую і тих, і тих, аби не конфліктували	21,6	27,1	25,9	19,0	27,0	25,6
Не підтримую жодну з них	17,3	18,9	18,6	23,5	24,1	24,0
Інше	4,3	1,8	2,3	2,6	1,3	1,5
Важко сказати	15,7	19,0	18,3	14,4	20,7	19,6
ЗАГАЛОМ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Треба зазначити, що проринкові орієнтації активістів Євромайдану простежуються в поглядах на інші аспекти економічного життя. Так, серед учасників Революції гідності виявилось 18,2% тих, хто вважає, що треба мінімізувати участь держави в економіці – все регулює ринок (серед активістів Помаранчевої революції таких 8,1%), 51,8% – за поєднання державного управління і ринкових методів (серед активістів Помаранчевої революції таких 53,1%), і 19,1% вважають, що потрібно повернутися до планової економіки на основі повного державного обліку і контролю (серед активістів Помаранчевої революції таких 24,8%). Крім цього, серед учасників Євромайдану 73% схвально ставляться до розвитку приватного підприємництва, серед учасників “помаранчевого” Майдану таких виявилось 62,2%. Таким чином, порівняно з протестувальниками 2004 р. проринкові орієнтації учасників протесту проти влади в грудні 2013 – лютому 2014 р. є виразнішими.

Отже, порівняльний аналіз орієнтацій та цінностей учасників Помаранчевої революції та Революції гідності виявив низку відмінностей. На відміну від Помаранчевої революції, соціальною основою якої була нестабільна коаліція противників режиму з різними цінностями та орієнтаціями, учасники Революції гідності характеризуються виразними євроатлантичними орієнтаціями та більшою прихильністю до демократичних принципів функціонування політичної системи та ринкової економіки. Водночас спільним залишається підтримка учасниками обох Майданів авторитарного стилю врядування. Зрештою, тривалість конфлікту між владою і протестувальниками, насильницький характер цього повстання, велика кількість жертв, подальша болісна і жорстка реакція Росії на наслідки Революції гідності (анексія Криму, війна на сході України) надто підвищили ціну, яку сплачує український народ, як для простого політичного перевороту. Очевидно, що ця ціна сплачується не лише прагненням українців приєднатися до благополучного геополітичного утворення, а й бажанням демократизувати свою країну,

побороти тотальну корупцію та олігархію і сформувати ринкову економіку.

Література

1. *Резнік О.* Структурні виміри участі в Помаранчевій революції та Революції гідності / О. Резнік // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Вип. 1 (15) : у 2-х т. Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 64–74.
2. *Головаха Є.* Основні етапи і тенденції трансформації українського суспільства: від перебудови до “помаранчевої революції” / Є. Головаха, Н. Паніна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – №3. – С. 32–51.
3. *Резнік О.* Соціально-політичні передумови феномену Помаранчевої революції / О. Резнік // Політичний портрет України. – 2005. – № 33. – С. 5–14.
4. *Beissinger M. R.* The Semblance of Democratic Revolution: Coalitions in Ukraine’s Orange Revolution / M. R. Beissinger // American Political Science Review. – 2013. – Vol. 107 (3). – P. 574–592.
5. *Lane D.* The Orange Revolution: ‘People’s Revolution’ or Revolutionary Coup? / D. Lane // The British Journal of Politics and International Relations. – 2008. – Vol. 10 (4). – P. 525–549.
6. *Блинов А.* Олександр Пасхавер: “Систему побудовано так, що в нас стався негативний відбір у чиновництві” / А. Блинов // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 24 (170) 4–11 липня. – С. 1, 6.